

آیات مشکله صرفی قرآن کریم

روح الله راسل

تمرین سوم

بقره، ۲۵۹ ﴿فَانظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَ شَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهٗ﴾

سؤال: «یتسنه» از نظر صرفی چه احتمالاتی دارد؟ به ترتیبی که به ذهن می رسد بررسی کنید و وجه متعین یا اولی را بیابید.

۱. باب تفاعل از (سنه) و حذف مفعول به (هما): لم يتسنههما
۲. باب تفاعل از (سنو) یا (سنی) و هاء آن سکت باشد.
۳. باب تفاعل از (سنو) یا (سنی) و هاء آن ضمیر باشد (بنابراین که فقط به شراب برگردد یا فقط به طعام یا به جامع آن دو (مأکول: خوراکی)
۴. باب تفاعل از (سنن) و هاء آن همان دو احتمال قبل را دارد (سکت یا ضمیر) در واقع تسنن به تسنی تبدیل شده باشد. (مثل تظنن که به تظنی تبدیل می شد: رک: صرف ساده باب تفاعل و نیز آیه (و قد خاب من دساها) که طبق گفته «الجدول» در اصل دسساها بوده است)
۵. باب تفاعل از (سنأ) که بر اساس قاعده ۷ جوازی مهموز «تسنأ» به «تسنی» تبدیل شده باشد.

از میان احتمالات فوق ریشه «سنی» و «سنأ»^۱ در المعجم الوسیط نیست.

سه ریشه دیگر به باب تفاعل رفته اند اما «تسنن» معنای مناسب آیه را ندارد.^۲

بنابراین تنها دو احتمال باقی می ماند:

۱. (سنه) «تسنه الطعام أو الشراب: تغیر و تعفن»
۲. (سنو) «تسنی الشیء: تغیر أو تسنه»

۱. البته البحر المحيط می گوید که می تواند از ریشه «أسن» باشد (ماء غیر آسن) (محمد ص، آیه ۱۵) البته در آن قلب مکانی رخ داده است که خود خلاف اصل است.

۲. البته مفردات راغب مدعی است که از «سنن» است و همان معنایی که از ریشه «سنه» یا «سنو» در این آیه خواهیم گفت را به «تسنن» نسبت داده که باید بررسی بیشتری شود.

آیات مشکله صرّفی قرآن کریم

روح الله راسل

اما احتمال «سنه» اولی است چراکه اگر ریشه این کلمه «سنو» باشد هاء متصل به آن یا باید ضمیر باشد و یا سکت؛ اگر ضمیر باشد که توجیه آن مشکل است (یا باید فقط به طعام برگردد یا فقط به شراب یا به جامع این دو (خوراکی) که در هر حال دأب قرآن اینگونه نیست مگر آنکه نکته بلاغی مهمی در کار باشد که در اینجا چنین نکته ای یافت نشد؛ اگر سکت باشد نیز مشکل است چراکه هاء سکت در این موارد می آید:

۱. در آخر فعل مجزوم ناقص برای حفظ حرکت حرف آخر آن (در امثله هاء سکت ندیده ایم که در انتهای فعل غیر مجزوم ناقص بیاید) و غالباً بر انتهای فعل امر مجزوم ناقص می آید و نه مجزوم به کم یا لماً^۳: اِقْتَدِه (انعام، ۹۰) اَرْجِه (اعراف، ۱۱۱ و شعرا، ۳۸) و اَلْقِه (نمل، ۲۸)
۲. برای حفظ فواصل آیات: ماهیه (قارعه، ۱۰) کِتَابِیَه (حاقه، ۱۹ و ۲۵) حِسَابِیَه (حاقه، ۲۰ و ۲۶) مَالِیَه (حاقه، ۲۸) سُلْطَانِیَه (حاقه، ۲۹)

بنابراین هاء در «لم یتسنه» بهتر است که سکت نباشد چراکه نه فعل امر ناقص است و نه در انتهای آیه آمده تا فواصل آیات را درست کند. لذا هاء آن جوهری است.^۴

^۳. چنانچه بحث هاء سکت در صرف ساده ۹۱ (ص ۳۵۸) را ملاحظه کنید این ادعا را تأیید خواهید کرد. در آنجا فقط یک مثال با لم آورده: «لم یدعه».

^۴. البته صرف ساده در ص ۳۵۸ هاء در «لم یتسنه» را سکت گرفته است که مخالف نظر ماست.

